

જુદી-જુદી ફર્જ નમાઝનો સમય

અલ્લાહ તુઆલાએ પાંચ વખતની નમાઝો પાંચ જુદા-જુદા સમયોમાં ફર્જ (અનિવાર્ય) કરી છે, અને દરેકનો સમય પણ નિર્ધારિત કરી દીધો છે. તેથી ફર્જ એ જ વખતે અદા થશે, જ્યારે તેના માટે નિશ્ચિત કરેલ સમયમાં અદા કરવામાં આવે. અલ્લાહ તુઆલાનો ઈરશાદ છે :

﴿إِنَّ الْصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كَتَبَتْ مَوْقُوتًا﴾ النساء: ١٠٣

અનુવાદ : “નમાઝ વાસ્તવમાં એવી ફર્જ છે, જે નિશ્ચિત સમયની સાથે ઈમાનવાળાઓ પર અનિવાર્ય કરવામાં આવેલ છે.” (સૂર: નિસા, આ. ૧૦૩)

હુદીસમાં છે કે આપ ﷺ ને પૂછવામાં આવ્યું કે ક્યો અમલ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ? તો આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : સમયની પાબંદીની સાથે નમાઝ અદા કરવી. (મુતાફિક અલયહિ) સમયની પાબંદી ન કરનારાઓ પર અલ્લાહ તુઆલાએ સખત નારાજગી દર્શાવી છે :

﴿أَلَذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ الماعون: ٥

અનુવાદ : “પછી વિનાશ છે એ નમાઝ પઢનારાઓ માટે, જેઓ પોતાની નમાઝોથી બેદરકારી દાખવે છે.” (સૂર: માઉન, આ. ૫)

- (૧) ફજની નમાઝનો સમય : સુઅષ્ટ સાદિક (પરોઢ)ના ઉગવાથી લઈને સૂર્યોદયથી પહેલા સુધી.
- (૨) જુહુરની નમાઝનો સમય : જુહુરનો સમય સૂર્યના મધ્યાહ્ન પછી તરત શરૂ થઈ જાય છે અને ત્યાં સુધી રહે છે કે દરેક વસ્તુનો પડછાયો તેના બરાબર થઈ જાય. હા, જો ગરમીની ઋતુમાં જ્યારે તડકો ખૂબ તીવ્ર હોય છે, તો નમાઝનો સમય તેના આર્થિક સમય કરતાં વિલંબિત કરવો જોઈએ. નમાઝમાં વિનમ્રતા અને એકાગ્રતા માટે આ વધારે ઉચિત હોય છે.
- (૩) અઞ્ચની નમાઝનો સમય : જુહુરનો સમય જ્યાંથી સમામ થાય છે ત્યાંથી અઞ્ચનો સમય શરૂ થાય છે અને સૂર્યસ્તના જરા પહેલા સુધી રહે છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું કે સૂર્ય દૂબવાથી પહેલા જો કોઈએ એક રકા'ત પણ પઢી લીધી તો જાણે તેણે અઞ્ચની નમાઝ સમયના અંદર અદા કરી લીધી. આપ ﷺ એ એ વાતની પણ તાકીદ કરી છે કે અઞ્ચની નમાઝ જ્યારે ઋતુ વાદળછાયી હોય તો જલ્દી અદા કરી લેવી જોઈએ, જેથી તેનો સમય નીકળી જવાનો ભય ન રહે.
- (૪) મગરીબની નમાઝનો સમય : સૂર્યસ્ત પછીથી લઈને પશ્ચિમી આકાશ પર લાલાશના અદશ્ય થવા સુધી મગરીબની નમાઝનો સમય રહે છે. મગરીબમાં ઉતાવળ કરવી જોઈએ, કેમ કે આ નમાઝ માટે સમય

ખૂબ ઓછો રહે છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«لَا تَرَانِ أَمْتَيٌ عَلَى الْفِطْرَةِ، مَا لَمْ يُؤْخِرُوا الْمَغْرِبَ حَتَّى تَشَبَّهَ النُّجُومُ»

અર્થાત્, મારી ઉભ્રત ત્યાં સુધી ભલાઈ પર રહેશે, અથવા ફરમાવ્યું કે પ્રકૃતિ અર્થાત્ સાચા ઈસ્લામ પર રહેશે, જ્યાં સુધી તે મગારીબની નમાજને તારાઓના સંપૂર્ણપણે ચમકી જવા સુધી વિલંબિત ન કરે. (અબૂ દાઉદ, અહમદ)

(૫) ઈશાની નમાજનો સમય : ‘શફ્ક’ એટલે કે લાલાશના દૂર થવાથી લઈને મધ્ય-રાત્રિ સુધી આ નમાજનો સમય રહે છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું : જો હું મારી ઉભ્રત પર બોજ ન અનુભવતો, તો ઈશાની નમાજને બે-તૃત્યાંશ રાત કે અડધી રાત સુધી વિલંબિત કરવાનો આદેશ આપતો. (તિરમિઝી, ઈબને માજા, અહમદ) હદીસમાં દર્શાવેલ સમય જ વધારે યોગ્ય અને ઉત્તમ છે. કેટલાક આલિમોએ આનો સમય લાંબો કરીને આખી રાત ઠેરવી દીધેલ છે, અર્થાત્ ફજ (સવાર) ઊગવાથી જરા પહેલા સુધી. મુસલમાન જમાઅત સાથે નમાજ અદા કરે છે અને વિલંબ કરવામાં સામાન્ય લોકો માટે મુશ્કેલી છે, તેથી જમાઅત સાથે નમાજ અદા કરવા માટે તેને આરંભિક સમયમાં અદા કરવું જ વધારે સારું છે.

ઈશાની નમાજ સિવાય દરેક નમાજ તેના આરંભિક સમયમાં અદા કરવી વધારે શ્રેષ્ઠ છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની હદીસ એ જ કહે છે કે આપ ﷺ ને પૂછવામાં આવ્યું કે કયો અમલ વધારે શ્રેષ્ઠ છે ? તો આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : આરંભિક સમયમાં નમાજ અદા કરવું. (અબૂ દાઉદ, તિરમિઝી, અહમદ) કોઈ શરઈ કારણ વગર નમાજમાં વિલંબ ન કરવો જોઈએ, આ ગુનો છે. સાચો મુસલમાન અજાન સાંભળતાં જ નમાજ માટે તૈયાર થઈ જાય છે. આ જ તેના રખનો આદેશ છે.

પ્રતિબંધિત સમય :

દિવસ-રાતમાંથી અમુક સમય એવો છે, જેમાં નફ્લ નમાજ પઢવાની પણ મનાઈ છે. તે સમય આ પ્રમાણે છે :

- (૧) ફજની નમાજ પછી સૂર્ય નીકળવા સુધી.
- (૨) સૂર્ય નીકળી રહ્યો હોય. સૂર્ય નીકળ્યા પછી લગભગ દસ મિનિટ સુધી, જેથી સૂર્ય બરાબર નીકળી જાય.
- (૩) જુહ્રની નમાજનો સમય શરૂ થાય તેના થોડીક વાર પહેલાં, જ્યારે સૂર્ય બરાબર માથાની સીધમાં હોય, અર્થાત્ ‘જવાલ’ (મધ્યાક્ષ)થી થોડીક વાર પહેલા. અલબત્ત, જુમ્રઆએ આ સમયે નફ્લ પઢી શકાય છે.
- (૪) અઞ્ચની નમાજ પછી, ત્યાં સુધી કે સૂર્યાસ્ત થઈ જાય.

આ પ્રતિબંધિત સમયો ઉપરાંત કેટલાક પ્રસંગો એવા છે, જેમાં નફલ નમાજ પઢવું મકરૂહ (અનિષ્ટનીય) છે :

- (૧) જ્યારે કોઈ નમાજની અજાન થઈ રહી હોય.
- (૨) બંને ઈદોની નમાજ પહેલા અને પછી.
- (૩) કોઈ ફર્જ નમાજનો સમય એટલો ઓછો બચ્યો હોય કે જો નફલ પઢીએ તો આશંકા હોય કે ફર્જ નમાજનો સમય સમાપ્ત થઈ જશે. આ સંદર્ભમાં આદરણીય ફુકહા (ઇસ્લામી ધર્મશાસ્ત્રાઓ)એ કોઈ વિશેષ કારણથી આ સમયોમાં નફલની અનુમતિ આપી છે, જેમ કે ‘સલાતુલ હાજત’ની બે રકા’ત, ‘તહિયુલ મિસ્જિદ’ની બે રકા’ત વગેરે.

અજાન :

વિશિષ્ટ વાક્યો દ્વારા એ બાબતની જાહેરાત કે નમાજનો સમય થઈ ગયો છે, તેને અજાન કહે છે. અજાનની ખૂબ ફરજીલત (શ્રોષ્ટા) બતાવવામાં આવી છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْأَذَانِ وَالصَّفَّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَا سْتَهْمُوا عَلَيْهِ»

અર્થાત્, જો લોકો જાણતા કે અજાન અને પહેલી સફ (હરોળ)માં સામેલ થવાનો કેટલો સવાબ (પુણ્ય) છે, અને પછી ચિંહી નાખવા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય ન જોતા તો અવશ્ય ચિંહી નાખતા. (બુખારી)

હદીસમાં અજાન આપવાવાળાઓની ફરજીલત આ રીતે બતાવવામાં આવી છે :

«إِنَّ الْمُؤْدِنِينَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

અર્થાત્, કયામતના દિવસ અજાન આપવાવાળા સૌથી ઊંચી ગરદનવાળા હશે, અર્થાત્ બધાથી ઊંચા દેખાશે.
(અહમદ, મુસ્લિમ)

અજાનના શરૂદો આ પ્રમાણે છે :

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْدُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُونَ مُحَمَّداً رَسُولَ اللَّهِ، أَشْهَدُونَ مُحَمَّداً
رَسُولُ اللَّهِ، حَمَّى عَلَى الصَّلَاةِ، حَمَّى عَلَى الصَّلَاةِ، حَمَّى عَلَى الْفَلَاحِ، حَمَّى عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

અર્થાત્, અલ્લાહ સૌથી મહાન છે, હું સાક્ષી આપું દું કે અલ્લાહ સિવાય કોઈ મા'બૂદ (ઉપાસ્ય) નથી, હું સાક્ષી આપું દું કે મુહમ્મદ અલ્લાહના રસૂલ (ઇશારૂત) છે. આવો, નમાજ તરફ. આવો, સફળતા તરફ. અલ્લાહ સૌથી મહાન છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ મા'બૂદ નથી.

ફજની નમાઝની અગાનમાં ٥થી ٤ હી ઉલ્લાસ ખીરું મિન્ નો ચલા નો વાર વધારો કરવામાં આવે છે, અર્થાતું નમાઝ ઉંઘથી વધારે શ્રેષ્ઠ છે.

જ્યારે કોઈ અગાન સાંભળો તો તેણે મો'ઝિન (અગાન આપવાવાળા)ના કહેલા વાક્યોને દોહરાવવા જોઈએ અને જ્યારે કહે તો સાંભળનારે કહે હી ઉલ્લાસ ખીરું જોઈએ. અગાન પછી રસૂલુલ્લાહ ﷺ પર દરુદ પઢવા જોઈએ અને આપ ﷺ માટે દુઆ કરવી જોઈએ. આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : કોઈ વ્યક્તિ અગાન સાંભળો અને આ દુઆ પદે તો કયામતના દિવસે તેને મારી શક્યાન્ત (ભલામણ) પ્રાપ્ત થશે. એ દુઆ આ પ્રમાણે છે :

(اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، أَتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةُ وَالْفَضِيلَةُ، وَابْعَثْنِي مَقَامًا مَحْمُودًا
الَّذِي وَعَدْتَنِي)

અર્થાતું, હે અલ્લાહ ! હે આ સંપૂર્ણ પોકાર અને ઊભી થનાર નમાઝના રબ ! મુહમ્મદ ﷺ ને વસીલા (જગતમાં સર્વોચ્ચ સ્થાન) અને ફળીલત પ્રદાન કર અને તેમને 'મકામે મહમૂદ' તરફ ઉઠાવ, જેનું તેં તેમને વચ્ચન આપ્યું છે. (બુખારી)

ઈકામત :

'ઈકામત' નમાઝ શરૂ થતાં પહેલા કહેવામાં આવે છે. તેના શબ્દો પણ એ જ છે, જે અગાનના છે. પછી ના શબ્દો વધારી દેવામાં આવે છે. એક તકબીર પણ સાચી છે અને બે વખત તકબીર કહેવું પણ સાચું છે.

